

Горда О. М.

Міжнародний інститут освіти, культури та зв'язків із діаспорою
Національного університету «Львівська політехніка»

ПРО МАРІЮ ЗАНЬКОВЕЦЬКУ НА ЗАНЯТТІ З УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЯК ІНОЗЕМНОЇ

У статті запропоновано навчальну модель формування соціокультурної компетенції у студентів-іноземців, які вивчають українську мову як іноземну (УМІ) на рівні B2, на прикладі вивчення особливостей біографії Марії Заньковецької.

Автор, спираючись на дані соціологічного дослідження «Престижність української мови у середовищі студентів-іноземців Львова», проведеного Міжнародним інститутом освіти, культури та зв'язків із діаспорою НУ «Львівська політехніка», та навчальні програми Міжнародної літньої школи україністики «Крок до України», яку організовує зазначений інститут, обґрунтовує доцільність ознайомлення з інформацією про згадану особистість.

Проаналізовано наукові розвідки, в яких різноаспектно розкрито особливості формування соціокультурної компетенції на заняттях з УМІ, та матеріали навчальних ресурсів (підручників і посібників) із зазначеної дисципліни, що містять тексти про знакових особистостей в українській культурі. З'ясовано, що постать відомої української акторки ще не була об'єктом лінгводидактичних досліджень в аспекті навчання УМІ, що говорить про актуальність порушеної у статті теми.

Описана автором навчальна методика базується на текстоцентричному підході та структурно складається з трьох етапів: дотекстового, роботи над текстом (читання) та післятекстового. На кожному з етапів рекомендовано виконати низку завдань, призначених як для самостійної роботи студента, так і для роботи в парах чи групі.

Зроблено висновки, що запропонована навчальна модель не тільки сприятиме формуванню соціокультурної компетенції в іномовців, які вивчають УМІ, а й допоможе їм активізувати такий вид мовленнєвої діяльності, як читання, та вдосконалити комунікативні навички.

Описана у статті методика заняття може бути макетом для інших навчальних розробок з УМІ, спрямованих на ознайомлення студентів-іноземців з іншими знаковими постатями в українській культурі. Перспективу бачимо в розвідках про відомих художників, композиторів, письменників, науковців тощо.

Ключові слова: українська мова як іноземна, Марія Заньковецька, соціокультурна компетенція, текст для читання, дотекстові вправи, післятекстові вправи.

Постановка проблеми. Ознайомлення з інформацією про відомих українців – передумова формування соціокультурної компетенції іноземців, які вивчають українську мову. Пріоритетного значення в цьому контексті набуває постать Марії Заньковецької. Її акторки часто потрапляє в поле зору й закономірно може викликати інтерес у тих, хто приїжджає до України: ним названо вулиці в Києві, Львові, Чернігові, Кропивницькому, Чернівцях, Дніпрі, Полтаві, Житомирі, Луцьку, Одесі, Ужгороді, Ніжині, Ковелі, Коломиї, Червонограді, Умані (в багатьох з них навчаються студенти-іноземці), театр у Львові, навчальний заклад у Ніжині на Чернігівщині тощо. Відомій діячці українського театру встановлено пам'ятники в Києві та Ніжині. У столиці України та рідному селі акторки Заньках діють меморіальні музеї Марії Заньковецької [9, с. 73–74; 7, с. 223].

Згідно з соціологічним дослідженням «Престижність української мови у середовищі студентів-іноземців Львова», проведеним Міжнародним інститутом освіти культури та зв'язків із діаспорою НУ «Львівська політехніка» у 2019 році, іноземні студенти, які навчаються у львівських вишах, вдосконалюють свої знання української мови, відвідуючи театри [8, с. 20]. Перегляд вистави «Марія Заньковецька» в постановці Національного академічного українського драматичного театру ім. Марії Заньковецької часто включають до навчальних програм Міжнародної літньої школи україністики «Крок до України», організатором якої є вже згаданий інститут.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблему формування соціокультурної компетенції на заняттях з УМІ різноаспектно розкрито в низці досліджень, зокрема публікаціях

С. Лазаренко (визначено роль прецедентних феноменів у цьому процесі) [3], А. Яценко та Т. Клочко (досліджено важливість національно орієнтованих лінгвокраїнознавчих словників для формування згаданої компетенції) [10], С. Дворянчикової та Е. Салахатдінової (показано потенціал текстів гумористичного характеру для формування соціокультурних знань іноземних студентів немовних вишів, окреслено теоретико-методологічні засади та запропоновано стратегію використання таких матеріалів як навчальних) [2], С. Луцак і А. Ільків (описано модель формування соціокультурної компетенції на прикладі міжкафедрального підручника з української мови як іноземної, призначеного для студентів медичних вишів) [4] та ін.

Однак окремих лінгводидактичних досліджень, об'єктом зацікавлення яких були відомі українці, майже немає. Одну з таких наших розвідок присвячено постаті В. Івасюка [1]. Правда, навчальні тексти про знакові особистості в українській куль-

турі містять деякі підручники та посібники з УМІ лінгвокраїнознавчого спрямування, зокрема «Мандрівка Україною» [5], «Місто Лева» [6] та ін., але про Марію Заньковецьку в них не йдеться, що підтверджує актуальність порушеної в статті теми.

Постановка завдання. Мета статті – запропонувати навчальну модель формування соціокультурної компетенції в іншомовців, які вивчають УМІ на рівні В2, на прикладі біографічних даних Марії Заньковецької.

Виклад основного матеріалу. Розроблена нами модель заняття базується на текстоцентричному підході до викладання мови, тому центральною одиницею в ній є текст. Роботу над текстом розділено на три етапи.

Перший етап – дотекстовий. Він передбачає актуалізацію теми, вивчення нової лексики, що траплятиметься в тексті, та виконання вправ на її закріплення. Насамперед пропонуємо ознайомитися зі словником до тексту.

Словник

Бессара́бія – історична область у Східній Європі між річками Прут, Дністер, гирлом Дунаю та Чорним морем

ві́ти – відгалуження дерева, куща або трав'янистої рослини; гілкі

дифте́рія – гостре інфекційне захворювання верхніх дихальних шляхів

консерва́торія – вищий музичний навчальний заклад

корифе́й – провідний, видатний діяч науки, мистецтва тощо

обіця́нка-цяця́нка – обіцянка, яку не виконують

п'є́са – драматичний твір, призначений для постановки на сцені

пансіо́н – державний або приватний навчальний заклад закритого типу з гуртожитком

псевдо́нім – вигадане ім'я, прізвище, яким користується письменник, журналіст, актор тощо

сади́ба – житловий будинок та господарські будівлі з прилеглими до них садом і городом

тру́па – колектив артистів театру або цирку

фі́лія – місцеве відділення установи, підприємства, організації тощо; агентство

ху́тір – відокремлене селянське господарство разом із садибою власника

Наступний крок – виконання дотекстових вправ.

Завдання 1. Доберіть зі словника слова, близькі за значенням до поданих нижче:

а) вистава, постановка, спектакль, трагедія, драма, комедія, ...;

б) провідна фігура, знакова постать, світило, метр, ...;

в) відділення, відділок, представництво, ...;

г) фільварок, маєток, виселок, господарство, економія,

Завдання 2. Із поданих нижче прислів'їв та приказок виберіть найбільш подібні за значенням до вислову «обіця́нка-цяця́нка»:

1. Одна бджола меду не наносить. 2. Обіцяв золоті гори, а дав в'язку яєць і решето води. 3. Не той друг, хто медом маже, а той, хто правду каже. 4. Чоловік не сонце – всіх не нагріє. 5. Обіцяла Фекла, що дійде до пекла, а правду таки відшукає. 7. Обіцяного три роки ждуть.

Завдання 3. Чи є у вас улюблений актор (акторка)? Хто це? Чи знаєте ви історію його (її) життя? Як він (вона) дебютував (дебютувала) на сцені театру чи в кіно? Що ви знаєте про його (її) творчий шлях?

Другий етап – робота над текстом (читання).

Її життя тримали три любові

Богиня, королева, зірка, легенда, окраса української сцени та українського театрального простору. Вона мала надзвичайний талант до акторської гри та особливий голос, була «напрочуд гармонійна у драмі та комедії», любила співати народні пісні та зіграла понад тридцять ролей.

Для неї писали Борис Грінченко, Іван Карпенко-Карий, Марко Кропивницький, Панас Мирний, Михайло Старицький.

Рідні та друзі називали її Марусею, офіційно до неї зверталися як до Марії Адасовської, а на згадку про гарну казку дитинства, яке минуло в улюбленому селі Заньки на Чернігівщині, вона взяла собі псевдонім Марія Заньковецька.

Дворянська родина Адасовських, в якій зростала Марія, була дуже гостинною. Батько теж мав чудовий голос. Удвох вони часто влаштовували для гостей концерти. На великі храмові свята батько запрошував до себе студентів із міста Ніжина та організовував хор. Музичні твори в їхньому виконанні вражали та навіть розчулювали слухачів до сліз.

У десятирічному віці Марію віддали на навчання до приватного пансіону Осовської в Чернігові. Її улюбленим учителем був викладач словесності Микола Вербіцький. Саме він разом із Павлом Чубинським написав слова гімну України, які його однофамілець – Михайло Вербіцький – поклав на музику. На своїх уроках учитель часто застосовував елементи театральної гри та доручав здібній учениці читати монологи. Він також подарував дівчині «Кобзар» Тараса Шевченка, який колись отримав як дарунок від самого поета, та прищепив Марії любов до українського слова. Мине багато років – і саме завдяки її майстерності, наполегливості та принциповості вперше в історії Києва на театральній сцені зазвучить українська мова.

А першу роль – дівчинки-сирітки з казки «Донька Кащія» – Марії Заньковецькій доручив зіграти відомий байкар Леонід Глібов. Він тоді очолював драматичний гурток у Чернігівському пансіоні.

Змалку закохана у сценічне мистецтво, дівчина плакала мрію вступити до консерваторії та стати співачкою, але батьки були проти такого вибору.

Талант Марії, її вроду, поривання на сцену помітив молодий офіцер Хлистов, який бачив її гру в аматорських п'єсах, що ставили в Ніжині. Обіцянками-цяцянками підтримати та допомогти стати артисткою він домогся руки сімнадцятирічної красуні. Разом із чоловіком Марія потрапляє до Бессарабії, у фортецю Бендери. На щастя, тут діяв аматорський театральний гурток. Там Марія вперше зустріла Миколу Тобілевича, який згодом став одним із найвидатніших українських акторів під псевдонімом Микола Садівський. Микола запропонував їй грати в першій українській драматичній трупі. Так Марія потрапила на сцену першого українського театру в Єлисаветграді (нині місто Кропивницький). Провідним режисером у ньому був Марко Кропивницький. Саме там майбутня видатна акторка вчилася секретів сценічної майстерності. Її дебютом стала роль Наталки у п'єсі «Наталка Полтавка» за твором Івана Котляревського.

Марія Заньковецька здобула професійну освіту співачки у філії Петербурзької консерваторії у столиці Фінляндії Гельсінкі. Така нагода в неї з'явилася, коли її чоловіка скерували на службу до Свеабурга (фортеці поблизу Гельсінкі). Але кар'єру співачки їй зробити не вдалося. Перешкодою стала недуга – дифтерія, внаслідок якої змінився тембр голосу. Із чоловіком також не склалося, пара розлучилася. Кохання до Миколи Садівського перемогло.

Розривати церковний шлюб у тогочасному суспільстві було дуже складно. Вдруге одружуватися церква дозволяла тільки після семи років перебування в монастирі. Тому з Миколою Садівським акторка жила невінчаною. Але вона не була щасливою як жінка. Родинне життя Заньковецької, на жаль, не склалося і з Садівським. Красень і улюбленець жіноцтва, він часто її зраджував. Марія покинула його, але не перестала кохати.

Зате у її житті була улюблена гра на сцені театру. Заньковецька виступала з багатьма мандрівними трупами, а 1922 року разом із Панасом Саксаганським створила Народний театр у Києві. Знялася в першому українському кінофільмі «Остап Бандура». Першою серед українських артистів отримала в 1923 році почесне звання народної артистки України. Ще за життя її ім'ям назвали театр у Львові.

Марію Заньковецьку запрошували грати в імператорських і приватних театрах Петербурга і Москві, але вона відмовилася покидати рідну українську сцену. Її життя тримали три любові: до театру, до Миколи Садівського та до України.

...На хуторі Надія, звідки походять корифеї українського національного професійного театру – Іван Карпенко-Карий, Микола Садівський, Панас Саксаганський, – росте алея дубів, серед цих дерев є й ті, які посадили Марія та Микола. Актори відійшли у вічність, а дуби досі стоять із переплетеними вітами.

https://uk.wikipedia.org/wiki/Заньковецька_Марія_Костянтинівна

<http://library.vspu.edu.ua/vistavki/zankovecka/zankovecka.htm>

<http://www.nbu.gov.ua/node/1290>

Залежно від мовного рівня аудиторії, текст можна читати повністю чи фрагментарно, застосовуючи, наприклад, методичний прийом «читання із зупинками». Детальніше про нього йдеться у порадах розробників стратегії активного читання [11].

Третій етап – післятекстовий. Він передбачає виконання післятекстових вправ на розуміння змісту прочитаного. Радимо застосувати і завдання, які кожен студент виконуватиме самостійно, і призначені для роботи в парі чи групі, що сприятиме активній взаємодії всіх учасників заняття та зробить навчальний процес інтерактивним.

Завдання 4. Оберіть правильну відповідь:

1. Марія Заньковецька зіграла понад:

а) 100 ролей; б) 30 ролей; в) лише 10 ролей.

2. Свій псевдонім акторка взяла на згадку про:

а) улюблену вулицю в Чернігові; б) парк, в якому любила проводити час; в) рідне село.

3. Справжнє прізвище Марії Заньковецької:

а) Адасовська; б) Садовська; в) Осовська.

4. Улюбленим учителем Марії був:

а) байкар Леонід Глібов; б) викладач словесності Микола Вербицький; в) режисер Марко Кропивницький.

5. Майбутня акторка мріяла вступити до:

а) учительського інституту; б) консерваторії; в) театральної студії при Київському університеті.

6. Дебютом Марії Заньковецької стала роль Наталки у п'єсі «Наталка Полтавка» за твором:

а) Івана Котляревського б) Михайла Старицького; в) Івана Карпенка-Карого.

7. Професійну освіту співачки Марія Заньковецька здобула у:

а) Київській консерваторії; б) Харківській консерваторії; в) філії Петербурзької консерваторії у місті Гельсінкі.

8. Перший український кінофільм, в якому знялася Марія Заньковецька, мав назву:

а) «Тарас Трясило»; б) «Микола Садовський»; в) «Остап Бандура».

9. Ім'ям Марії Заньковецької ще за її життя назвали театр у:

а) Львові; б) Чернігові; в) Єлисаветграді.

10. Дуб, який посадила Марія Заньковецька, досі росте:

а) у фортеці Бендери; б) на хуторі Надія; в) у селі Заньки на Чернігівщині.

Завдання 5. Знайдіть у тексті назви навчальних закладів, доберіть до них інші, які ви знаєте. Чи є подібні назви у вашій мові? Складіть речення з пригаданими словами.

Завдання 6. Поміркуйте, що означають у тексті слова «легенда» та «казка» і в якому значенні (прямому чи переносному) їх вжито. Як по-іншому можна тлумачити ці слова? Наведіть приклади цих слів у словосполученнях, вживаючи їх у різних значеннях.

Завдання 7. Уявіть, що вам до рук потрапив щоденник Марії Заньковецької. Пофантазуйте, що б ви там прочитали про перші кроки акторки на сцені. А що б ви написали про свій дебют у власному щоденнику?

Завдання 8 (для роботи в парах). Перебуваючи у відрядженні в місті Львові, ви побачили афішу вистави «Марія Заньковецька» та вирішили подивитися постановку в місцевому театрі. Розіграйте два діалоги:

1) розпитайте перехожого, як пройти до театру;

2) спробуйте придбати квитки у театральній касі.

Завдання 9 (для роботи у групі). Змоделюйте ситуацію. Ви – молодий режисер і хочете взяти участь у конкурсі на найкращий фільм про відому українку. Колеги порекомендували Марію Заньковецьку. Зберіть знімальну групу (сценариста, адміністратора, оператора, звукооператора, редактора, композитора, гримера, продюсера та ін.), ознайомте всіх зі своїм задумом, розподіліть обов'язки та обговоріть, які сюжети та в яких місцях будете знімати.

Висновки і пропозиції. Запропонована навчальна модель, центральним в якій є текст про визначну українську акторку Марію Заньковецьку, не тільки сприятиме формуванню соціокультурної компетенції в іншомовців, які вивчають УМІ, а й допоможе їм активізувати такий вид мовленнєвої діяльності, як читання, та вдосконалити комунікативні навички.

Описана у статті методика заняття може бути макетом для інших навчальних розробок з УМІ, спрямованих на ознайомлення студентів-іноземців з іншими знаковими постатями в українській культурі. Перспективу бачимо в розвідках про відомих художників, композиторів, письменників, науковців тощо.

Список літератури:

1. Горда О. Про відомих українців в іншомовній аудиторії: Володимир Івасюк. *Теорія і практика викладання української мови як іноземної*. 2019. № 14. С. 105–115. URL: <http://publications.lnu.edu.ua/collections/index.php/ukrinosis/article/view/2725> (дата звернення: 27.03.2020).

2. Дворянчикова С. Є., Салахатдінова Е. Ш. Потенціал гумористичних текстів для формування соціокультурної компетентності студентів-іноземців немовних вишів. *Наука і освіта*. 2017. № 5. С. 140–147. URL: <http://dspace.pdpu.edu.ua/handle/123456789/1010> (дата звернення: 24.03.2020).
3. Лазаренко С. Прийоми формування соціокультурної компетенції інофонів на заняттях з української мови. *Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology*. Iss. 181. 2018. С. 43–45. URL: <https://seanewdim.com/uploads/3/4/5/1/34511564/httpsdoi.org10.31174send-pp2018-181vi75-10.pdf> (дата звернення: 26.02.2020).
4. Луцак С., Ільків А. Підручник з української мови як іноземної – дидактична модель формування соціокультурної і професійної мовної компетенції студента-медика. *Прикарпатський вісник НТШ. Слово*. 2019. № 3. С. 205–213. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pvntsh_sl_2019_3_27 (дата звернення: 24.03.2020).
5. Мандрівка Україною : навч. посібник / І. Ключковська та ін. Львів : Дон Боско, 2012. 152 с.
6. Місто Лева : навч. посібник / Г. Бойко та ін. Львів : Вид-во Львівської політехніки, 2013. 100 с.
7. Пилипчук Р. Я. Заньковецька Марія Костянтинівна. *Енциклопедія сучасної України* / за ред. І. М. Дзюба та ін. Київ, 2010. Т. 10. С. 222–223.
8. Престижність української мови у середовищі студентів-іноземців Львова (Опитування іноземних студентів ЛНМУ ім. Данила Галицького, НУ «Львівська політехніка», ЛНУ ім. Івана Франка) / Ірина Ключковська та ін. Львів, 2020. 24 с. URL: http://miok.lviv.ua/wp-content/uploads/2020/01/Doslidzhennia_inozemni-studenty.pdf (дата звернення: 24.03.2020).
9. Самойленко Г. В. Марія Заньковецька і її роль у розвитку театральної культури на Чернігівщині. *Література та культура Полісся*. 2004. Вип. 25. С. 3–80. URL: http://www.ndu.edu.ua/images/stories/polissya/p_25.pdf (дата звернення: 25.02.2020).
10. Яценко А. А., Ключко Т. В. Лінгвокраїнознавчий словник як засіб формування соціокультурної компетенції. *Викладання мов у вищих навчальних закладах освіти на сучасному етапі. Міжпредметні зв'язки. Наукові дослідження. Досвід. Пошуки*. 2019. Вип. 35. С. 175–189. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vmvpn_2019_35_16 (дата звернення: 22.02.2020).
11. Read, Stop, Think! – A Strategy for Active Reading. URL: <https://msjordanreads.com/2019/03/26/read-stop-think-a-strategy-for-active-reading/> (дата звернення: 22.01.2020).

Horda O. M. ABOUT MARIYA ZANKOVETSKA DURING A LESSON IN UKRAINIAN AS A FOREIGN LANGUAGE

The article devises an educational model of sociocultural competence formation of foreign students mastering Ukrainian as a foreign language (UFL) at B2 level based on the example of studying Mariya Zankovetska's biography.

The author, based on the data of the sociological research “Prestige of the Ukrainian language among foreign students in Lviv”, conducted by the International Institute of Education, Culture and Diaspora Relations of Lviv Polytechnic National University and the study programs of the International Summer School of Ukrainian Studies “Step to Ukraine”, organized by the Institute, substantiates the rationale for learning about the above-mentioned personality.

It analyses a range of academic papers, in which the peculiarities of forming sociocultural competence in UFL lessons are revealed from different perspectives, as well as the materials of educational resources (textbooks and manuals) related to the specified course, containing texts on significant personalities in Ukrainian culture. It has been found that the figure of a well-known Ukrainian actress has not yet been the subject of linguistic-didactic research in the aspect of teaching UFL, which testifies to the relevance of the topic raised in the article.

The teaching methodology described by the author is based on a text-centric approach and structurally consists of three stages: pre-text, text (reading) and post-text ones. At each stage, it is recommended that a student completes a series of tasks designed to work independently or to work either in pairs or in a group.

It is concluded that the proposed teaching model will not only promote the formation of sociocultural competence of foreign language learners, but also help them activate reading skills and improve their communication skills.

The methodology described in the article can serve a model for other educational plans for UFL aimed at familiarizing foreign students with other iconic figures in the Ukrainian culture. The author finds that it is promising to explore the lives of famous artists, composers, writers, scientists, etc.

Key words: *Ukrainian as a foreign language, Mariya Zankovetska, sociocultural competence, a text for reading, pre-text exercises, post-text exercises.*